

Betreft: **Evaluatie Gebiedsaanpak Energie Glastuinbouw**

Versie: 17 oktober 2024

Aan: MT Kas als Energiebron d.d. 22 oktober 2024
GPNL Stuurgroep DGO d.d. 18 november 2024

1. Inleiding

Via het programma 'Gebiedsaanpak Energie Glastuinbouw' (hierna gebiedsaanpak), onderdeel van Kas als Energiebron, is Greenports Nederland verantwoordelijk voor de energietransitie via collectieve oplossingen in tuinbouwgebieden. Uitvoerder van het programma Gebiedsaanpak Energie Glastuinbouw 2022-2025 is Glastuinbouw Nederland. Via inzet van regiocoördinatie, energiedeskundigheid en het netwerk wordt ondersteuning geleverd aan de regionale gebiedsaanpak in de provincies en gemeentes waarmee wordt samengewerkt.

Het programma loopt medio 2025 af. Ter voorbereiding op een nieuw op te stellen programma 2025-2028 is een evaluatie van het aflopende programma opgezet.

2. Bereikte Resultaten

De belangrijkste resultaten voortkomend uit het programma:

- a) Door het programma is er meer beweging gekomen in de transitieprocessen in tuinbouwgebieden. Voor ruim 80% van het glasareaal in benoemde gebieden zijn de processen gestart. M.n. voor een aantal kleinschalige clusters nog niet. Voor clusters waar concrete mogelijkheden in collectieve verduurzaming zijn, of wordt onderzocht, wordt ondersteuning geboden bij het uitwerken business-cases, de vorming van warmtecoöperaties en verbinding coördineren met relevante stakeholders. Dit betreft bijna 50% van de clusters. In clusters waar een visie nog ontbrak of ondernemers nog niet verenigd waren wordt eerst daarop ingezet. Dit betreft circa 30% van het areaal. Het programma is nu actief betrokken bij de energietransitie in alle benoemde tuinbouwgebieden (NB Betreft de gebieden in het inventarisatierapport nFlux 2020), m.u.v. Almere en Kampen. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat voor een aantal clusters die al (zelfstandig) verder op weg waren, bijv. Agriport, Alton en rivierengebied, geen ondersteuning vanuit het programma nodig is gebleken. Door uitvoering van het programma is een landelijke aanpak en overzicht ontstaan op de (mogelijkheden van de) energietransitie in tuinbouwgebieden.
- b) Er is sowieso sprake van een reductie in het gebruik van fossiele brandstoffen door vervanging via ontwikkeling van warmtenetten o.b.v. restwarmte en geothermie. Het effect van de uitvoering van het programma hierop is niet direct te bepalen. Gezien de doorlooptijd van dergelijke projecten is het aannemelijk dat de beslissingen die geleid hebben tot deze reductie al voor de start van het programma zijn genomen. We zien daarbij in de programmaperiode wel dat in gebieden waar het programma loopt nieuwe SDE-aanvragen geïnitieerd zijn vanuit warmtecoöperaties. Er zit dus zeker nog een vervolgeffect op reductie in de pijplijn.

- c) Door uitvoering van het programma is sprake van een toegenomen bewustzijn op de mogelijkheden, maar vooral ook de onmogelijkheden van collectieve oplossingen. Het beeld op de onmogelijkheden van collectieve oplossingen is het afgelopen jaar sterk gegroeid door opzet van de gebiedsvisies in gebieden met minder warmtebehoefte en oppervlakte. Dit zal de komende tijd nog worden aangevuld met informatie uit gebieden waar de verkenning nu nog loopt. In bijlage II is dit onderscheid ook gekwantificeerd. Onder deze tabellen liggen specifieke data en kenmerken per gebied. Lopende de verkenningen en onderzoeken is de verwachting van de werkgroep dat collectieve warmtebronnen in 70% van de gebieden een (gedeelde) oplossing zijn in de energietransitie, maar dat dit in de andere 30% van de gebieden, binnen het huidige beleid inzake o.a. geothermie, geen mogelijkheden biedt.
- d) In het energieconvenant zijn 2 mijlpalen opgenomen in de gebiedsaanpak die lastig zijn gebleken. De eerste mijlpaal is de start van de gebiedsprocessen in clusters per 1-1-23. In 70% van de gebieden is een gebiedsvisie of wordt hieraan gewerkt. De opstart van deze processen vraagt om regionale verbinding en coördinatie waarbij de trekkracht vanuit ondernemers en de regio bepalend is. Het programma heeft dit proces aangejaagd, maar is in diverse gebieden nog niet van de grond gekomen. De inzet zal hier wel op gericht blijven, waarbij de beschikbaarheid van een aanpak voor gebieden waar weinig perspectief op collectieve verduurzaming een belangrijke voorwaarde is. De 2de mijlpaal betreft de aansluiting van beschikbare gebiedsvisies op RES-sen. Voor RES-gebieden waar tuinbouw een belangrijk economische factor vormt (m.n. in Noord- en Zuid-Holland) is er verbinding, maar in verspreide clusters is deze verbinding er veel minder. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het RES-proces ook anders is gelopen dan destijds gedacht. De scope van de huidige RES-aanpak ligt op energie via wind- en zonenergie, en is geconcentreerd op bebouwde omgeving. Niet op warmte. Vanuit de werkgroep is wel contact gelegd met het Nationale Plan Lokale Warmte (NPLW).

In bijlage II is de status van de gebiedsaanpak uit het voortgangsoverzicht van augustus 2024 opgenomen.

3. Externe evaluatie

Onder een brede groep direct betrokken deelnemers van het programma is een enquête uitgezet om te vragen naar de waardering en toegevoegde waarde van het programma. De belangrijkste conclusie van deze enquête is dat ruim 80% van de respondenten tevreden zijn over de geleverde ondersteuning en deze als “voldoende of goed” beoordelen. Er is een groot scala aan activiteiten ter ondersteuning van de clusters uitgevoerd waarbij met name het verbinden met gemeenten/provincie/Greenport en verkenning van collectieve verduurzamingsopties genoemd en gewaardeerd worden. Met deze ondersteuning zijn een aantal verschillende resultaten opgeleverd waarbij met name de energie-inventarisaties en het verkenningen van collectieve verduurzamings- en energie-opties naar voren kwamen. De geleverde expertise en behaalde resultaten zijn daarbij erg afhankelijk van de fase waarin het betreffende gebied zich bevindt. Er is in de enquête de behoefte uitgesproken in voortzetting van de ondersteuning. Met name in de inzet van deze deskundigheid op het uitwerken van mogelijkheden in het gebied en in de verbindingsrol naar andere energiecollectieven, overheden en bedrijven die actief zijn in de markt van warmte en CO2.

4. Aandachtspunten en suggesties vanuit de werkgroep

Vanuit bespreking in de werkgroep Gebiedsaanpak Energie Glastuinbouw zijn de volgende punten naar voren gekomen als suggesties/leerpunten bij de opzet van een nieuw programma:

- a) Afbakening in het programma tot 'collectieve opties' zorgt bij veel gebieden die juist extra aandacht nodig hebben om tot oplossingen voor de energietransitie te komen tot een impasse. Ook voor deze clusters kan een gebiedsaanpak (bijv. rond het voorkomen c.q. oplossen netcongestie, benodigde WKO-voorzieningen, etc..) meerwaarde hebben → meenemen in scope-bepaling van het nieuwe programma.
- b) Naast 'warmte' zijn CO2 en elektra steeds belangrijkere onderdelen in de energietransitie. In de aangeboden expertise en stappen binnen het programma zijn deze onderwerpen niet belegd, terwijl dit voor de verdere uitrol van de gebiedsaanpak in veel gebieden wel een factor vormt → meenemen in nieuwe programma
- c) Per jaar worden 2 tot 3 community-bijeenkomsten georganiseerd voor het netwerk. De doelgroep is primair gemeentelijke ambtenaren en Greenports-betrokkenen. Inmiddels is dit netwerk uitgebreid met diverse bedrijven, provincies en andere organisaties. De bijeenkomsten kenden thema's als; netcongestie, samenwerking energietransitie glastuinbouw en gebouwde omgeving, energiebelasting en – besparingsplicht. Presentaties en informatie is goed ontvangen. Door de beperkte schaal van activiteiten en vrij grote wisseling van de wacht bij gemeentes wordt de doelstelling van deze community om als netwerkgroep en informatiekanaal te dienen naar het idee van de werkgroep maar beperkt gerealiseerd → gerichtere benadering van gemeenten en Greenports en de community-aanpak ombouwen naar gerichte werkbezoeken van regio's aan regio's.
- d) Binnen de werkgroep bestaat tevredenheid over de huidige samenstelling en bijdrages van de leden. Wel wordt inbreng vanuit de 'buitengebieden' gemist → verbreding werkgroep met deelnemer vanuit andere Greenport/regio.
(NB De huidige samenstelling van de werkgroep is:
 - Hans van den Berg, GTNL (programmamanager)
 - Wim Vrijhof, GTNL
 - Menno Laan / Nellie Anne Guijt, Provincie Zuid Holland / GPWH
 - Jeroen Larrivee, Provincie Noord-Holland, GP Aalsmeer
 - Peter Reffeltrath, min. LVVN
 - Bernd Feenstra, Rabobank
 - Rob van Ruiten, GPNL (programma-secretaris))
- e) De deelname van provincies aan het programma is nu vrijwel landelijk gerealiseerd. In de start is een verdeelsleutel o.b.v. glasareaal in benoemde tuinbouwgebieden opgenomen die de financiële bijdrage bepaald per provincie. De verdeelsleutel zorgt met name voor kleinere gebieden voor onvoldoende budget en dus uren om hier de gewenste ondersteuning te geven. Inmiddels wordt met meerdere provincies afgerekend op basis van de gerealiseerde uren waarbij een jaarplan het uitgangspunt is → in het toekomstig programma werken op basis van een bijdrage voor het afgesproken plan en niet langer o.b.v. verdeelsleutel.
- f) In de verrekening met provincies en Greenports is (nog) geen ruimte opgenomen voor uren die besteed worden aan algemene project- en programmamanagementkosten. Een deel van de inzet vanuit de energiemanagers GTNL en procesmanager GPNL is daarmee

niet declarabel te maken → realiseren van fundingsmogelijkheden voor deze taken en kosten in het nieuwe programma of daaraan gekoppeld.

- g) Meer samenwerking en informatie-uitwisseling met programma KaE en met de GPNL-projectgroep Duurzame Gebiedsontwikkeling. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het aanjagen van gebieden waar geen beweging zit vanuit Duurzame Gebiedsontwikkeling en het via het programma KaE dichterbij elkaar brengen van de uitrol van solitaire fossielvrije energieoplossingen in gebieden → aanbrengen van duidelijke structuur, plan en taakafbakening voor diverse groepen gekoppeld aan het nieuwe programma
- h) Ons programma is ondersteunend en is afhankelijk van de trekkracht in de regio. Het organiseren van regionale capaciteit om de energietransitie in tuinbouwgebieden te trekken vormt in diverse regio's een probleem en is cruciaal voor het slagen van de transitie-opgave → kan dit onderdeel zijn van een nieuw op te zetten programma of is dit op een andere wijze te organiseren?

5. Voorstel

Via deze evaluatie vraagt de werkgroep goedkeuring om een voorstel voor het programma 'Gebiedsaanpak Energietransitie Glastuinbouw' voor 2025 en verder op te gaan stellen. Vanuit het MT KaE / stuurgroep DGO vraagt de werkgroep om vanuit genoemde aandachts- en verbeterpunten prioriteiten aan te geven, zodat hier bij de opstelling rekening mee kan worden gehouden.

BIJLAGE II

Voor de aanpak wordt focus angebracht op 13 gebieden met significante glastuinbouw. Dit zijn:

- Greenport Aalsmeer
- Greenport Boskoop
- Greenport Duin- & Bollenstreek
- Greenport Gelderland
- Greenport Noord-Holland Noord
- Greenport Venlo
- Greenport West-Holland
- Gemeente Emmen
- Gemeente Kampen
- Gemeente Waadhoeke
- Provincie Flevoland
- Provincie Noord-Brabant
- Provincie Zeeland

BIJLAGE II

Betreft: Voortgangsoverzicht Gebiedsaanpak Energie Glastuinbouw, juli 2024

Ontwikkelingen in het programma

Deelname en scope gebiedsaanpak

Provincie							
	Totaal Glasareaal 2022	Totaal oppervlakte benoemde gebieden	aantal gebieden		Actieve aanpak	Geen actieve aanpak	In beraad
Zuid-Holland	4.898	3.203	24		2.973	230	-
Noord-Holland	1.161	1.104	7		1.015	89	-
Noord-Brabant	1.637	835	9		165	-	670
Gelderland	745	562	5		516	-	47
Limburg	915	551	12		551	-	-
Flevoland	420	487	2		350	-	137
Zeeland	226	341	5		341	-	-
Drenthe	198	247	2		247	-	-
Overijssel	165	120	1		120	-	-
Friesland	103	108	2		108	-	-
Groningen	68	-	0				
Utrecht	101	-	0				
Totaal	10.637	7.558	69		6.386	319	854
					84%	4%	11%

NB In de opgenomen gebiedsoppervlaktes kunnen verschillen zitten door afwijkingen in de mei-tellingen, recente bouw en het opnemen van tuinbouwgronden met bebouwbare oppervlakte.

De totale glasoppervlakte in Nederland is ongeveer 10.637 ha. Op dit moment komt ongeveer 7.500 ha hiervan in aanmerking voor de gebiedsaanpak. Dit areaal is voornamelijk geconcentreerd in clusters. Overige oppervlakte betreft kleinere clusters en solitair glas die niet geschikt zijn voor collectieve warmteopties. In onderliggende rapportage gaan we dan ook uit van de oppervlakte van 7.500 ha die in scope is.

In het overgrote deel van de gebieden is sprake van een actieve aanpak in de energietransitie. Hierbij is de programmacapaciteit op dit moment bij 70% van de oppervlakte, die in scope is, ingezet. Een aantal clusters heeft dit zelf ingericht (20% van de oppervlakte), en maakt geen gebruik van het programma. Daarnaast heeft een aantal clusters nog geen actieve gebiedsaanpak en maakt daarmee nog geen gebruik van het programma (o.a. Almere).

Samenwerking in gebieden

Georganiseerd in Entiteit		
	Ha	aantal
Coöperatie	2.644	15
Vereniging	288	4
Stichting	470	2
BV	1.000	7
Stuurgroep	868	8
In oprichting	160	1
Niet bekend	799	11
Nee	1.330	21
Totaal	7.558	69

Het wel of niet georganiseerd zijn in een entiteit is een kenmerk wat ook inzicht geeft in de ontwikkeling van een energievisie en de gezamenlijke gebiedsaanpak. Voor gebieden waar er een positieve uitkomst van de businesscase ligt en waar tot uitvoering overgegaan wordt is een officiële gebiedssamenwerking, in welke vorm dan ook, een voorwaarde. De coöperatie is dan de meest gekozen vorm. In een eerder stadium wordt vaak van andere samenwerkingsvormen gebruik gemaakt.

Beschikbaarheid gebiedsvisie energie

Gebiedsvisie energie beschikbaar		
	Ha	aantal
Ja	4.025	26
In ontwikkeling	2.071	18
Nee	1.211	20
Niet bekend	252	5
Totaal	7.558	69

In het convenant is de oplevering van een gebiedsvisie benoemd als doelstelling voor 1 januari 2023. Inmiddels zijn we ruim na die datum en heeft ruim 50% van het areaal (wat in scope valt van de gebiedsaanpak) een gebiedsvisie opgesteld en is deze bij 28% van het areaal in ontwikkeling. Het opstellen van een energievisie blijft achter bij clusters waar het programma nog in de beginfase zit, bij kleine clusters, clusters zonder zicht op collectieve warmteopties (waardoor er eigenlijk sprake is van een verzameling solitaire bedrijven), clusters of door benodigde updates vanuit recente ontwikkelingen in een gebied of de energiesituatie.

Onderdelen gebiedsaanpak

Scope						
	Warmte		CO2		Elektra	
	Ha	aantal	Ha	#	Ha	aantal
Ja	7.239	64	6.597	53	5.841	44
Nee	319	5	962	16	1.718	25

Bij alle gebieden waar de gebiedsaanpak aandacht heeft is warmte onderdeel van de inventarisatie en transitie. De beschikbaarheid van CO2 in de energietransitie, en in nog mindere mate 'elektra', is lang niet altijd onderdeel van het gebiedsproces (focus vanuit het programma is voornamelijk warmteopties). Achterliggende reden is dat het programma voornamelijk gefocust was op collectieve warmteopties zoals restwarmte en geothermie en dat CO2 vaak meegenomen wordt als basisvoorwaarde voor de toepassing van collectieve warmteopties. Afgelopen jaar zien we dat de vraag naar gebiedsgerichte begeleiding op het gebied van elektra toeneemt als gevolg van de toenemende congestieproblematiek.

Warmte

	Warmte							
	Geothermie		Restwarmte (extern)		Biomassa		Warmtenet	
	Ha	aantal	Ha	aantal	Ha	aantal	Ha	aantal
Gerealiseerd	1.837	12	699	4	1.868	14	2.481	20
Investeringsbeslissing	1.390	6	-	-	-	-	1.140	5
Businesscase	770	6	382	3	-	-	1.307	9
Verkenning	1.241	10	3.760	25	150	1	780	6
On hold	383	4	-	-	-	-	278	4
Niet mogelijk	165	2	955	10	-	-	-	-
Niet bekend	831	11	689	9	769	10	704	9
Nee	942	18	1.073	18	4.772	44	869	16

De resultaten in de toepassing van nieuwe warmtebronnen voor collectief gebruik beginnen nu steeds breder beschikbaar te komen. Wel zijn er sterke verschillen per regio wat ook sterk van invloed is op de transitiesnelheid richting klimaatneutraal. In een deel van Nederland is er geen zicht op collectieve warmteopties zoals geothermie of restwarmte omdat dit niet beschikbaar is. Dit maakt de transitie richting 2040 uitdagender.

Geothermie is voornamelijk gerealiseerd in Noord-Holland, Zuid-Holland en Flevoland. Daarnaast is er voor Zuid-Holland voor een aanzienlijk areaal een positief investeringsbesluit genomen. Mogelijkheden tot geothermie zijn sterk afhankelijk van de geologische mogelijkheden tot geothermie in de regio. In een aantal regio's is het geologisch niet mogelijk om geothermie te realiseren. Door de uitbreiding van geothermie groeit ook het areaal warmtenetten.

Er is vrijwel geen groei van het areaal met restwarmte. De restwarmte die gerealiseerd is zijn veelal bestaande restwarmtebronnen zoals Amerwarmte (Made) en Yara (Terneuzen). In Noord-Holland en Erika is een businesscase opgesteld voor de levering van restwarmte van respectievelijk een datacenter en een fabriek.

De biomassa installaties die tot op heden zijn gevestigd in glastuinbouwgebieden zijn voornamelijk houtstookinstallaties. Deze installaties zullen actief blijven gedurende de looptijd van de toegekende SDE op de desbetreffende installaties. Voor nieuwe installaties is geen maatschappelijk draagvlak en daarnaast vallen deze niet meer onder de SDE-regeling. Naast de houtstookinstallaties zijn er nog een aantal mestvergistingsinstallaties en installaties gebaseerd op compost/groenafval. Er lopen ook haalbaarheidsstudies in diverse gebieden voor nieuwe installaties. Kanttekening is dat deze installaties maar een zeer beperkt deel van de warmtebehoefte in een gebied kunnen invullen. Gezien bovenstaande ontwikkelingen is de verwachting dat het gebruik van biomassa-installaties beperkt zal blijven.

CO₂

CO ₂ beschikbaarheid		
	Ha	aantal
OCAP	2.895	19
CO ₂ -net	974	6
Externe aanvoer	1.535	6
Totaal	5.404	31

Zoals eerder vastgesteld is de focus op CO₂ in de gebiedsaanpak nog minder vanzelfsprekend dan die op warmte. Toch zijn voor ongeveer 30% van de gebieden en ongeveer 60% van het areaal beschikbare bronnen voor alternatieve CO₂-levering. Kanttekening is dat het bestaande OCAP-netwerk hier een belangrijk aandeel van inneemt. In veel gebieden loopt het onderzoek nog of is niet bekend wat de mogelijkheden zijn.

Elektra

Elektra			
		Ha	aantal
actueel knelpunt in transitie		2.645	32
toekomstig knelpunt		3.195	35
overleg netwerkbeheerder		4.850	32

Ondanks dat elektra, en infrastructuur-ontwikkeling, geen onderdeel is van de huidige scope van de gebiedsaanpak Energie Glastuinbouw zijn toch veel gebieden wel actief in overleg met de betrokken netwerkbeheerder. Voor een deel vanuit de actuele netcongestie en beperkingen in aansluitingen die op dit moment spelen en daarmee de energietransitie vertragen/belemmeren. Hierbij is vaak ook een lange termijn oplossing en mogelijkheden een zorgpunt. Goed om hier wel aan te geven dat van een deel van de gebieden het niet bekend is wat de huidige status en activiteiten zijn.